

זמנים. הלכות תעניות פרק א ב

לפניו דיומא מעייניו במילי דמחא חסלגא דיומא לפניו רבנא דיומא קרינ ומפסירין ורבעא דיומא מליין ובעין רחמי דכתיב ויקרא בכפר חורט אלהים רביעית היום ורביעית מחודים. ומ"ש רבינו קוראין בברכות וקללות וכו'. משנה פרק בני העיר (מגילה ל' ל"ב) דעניות ברכות וקללות, ולאו מהאגמ לקרות בנכר ובערב ב' ויחל ומפסירין בדרשו ואין לנו צהגין לא כסדר שאמרו חכמים ולא לקרות אחר חיי היום ולא לקרות מה שנהגו הם ומדברי קלח הגאונים נראה שאף הם היו טהגין כמנהגו ואינו יודע טעם לשינוי מנהג חכמים ז"ל: **פ"ב א** אלו הן הצרות וכו'. פסטי צרות אלו שהזכיר רבינו בן מנארות פרק סדר תעניות האמור (תענית י"ח י"ט) הוין מלרע המזונות שהיו מצולרות פרק המוכר את הספינה כמו שיחבאר:

ב כל עיר שיש בה זרה וכו'. שיטת רבינו בזה כשיטת הר"א ז"ל בפירושו דלרבנן אין שום זרה שהסביבות מחטנות ומחריעות ואפילו מכה משולחת אלא מהענות ולא מחריעות. אבל הרמב"ם ז"ל סבור שיש צרות משולחות שאפילו הסביבות מחטנות ומחריעות ופי' כביצות אוחה הפרכי:

ובכל מקום אין לוטקין וכו'. דין שאר צרות שאין מחריעין עליהן בשבת ונחבאר פ"א ודין המזונות ב' המוכר את הספינה (בכרס ל"א) מחריעין על פרכמטיא ואפילו בשבת. ופי' רבינו מחריעין בחפלה וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא שאין דוחין שבת לחקוע בחוללות שאין מקיעתן דבר ברור שיל:

ג על הצרת שונאי ישראל וכו'. פרק סדר תעניות (תענית י"ט) על עיר שהקיפסה עכו"ם וכו' וביצמות פ' הכא על יבמתו* אמרו ליה לרבא אחו חכרי לבבל גזר תעניתא ושם מחבאר שגורין תענית על הגזירה ודבר ברור הוא. ודין הסביבות מצולרות פרק סדר תעניות כדעת ח"ק דריש מחני' דהוא סהם משנה:

ד על החרב כיצד וכו'. במשנה תענית (דף י"ט) ועל החרב ובגמ' ח"ל לומר חרב שאינה של שלום אלא חרב של שלום:

* [בדף ס"ג: גרס רבי יוחנן במקום רבא ולא גרס גזר תעניתא, ואולי גירסא אחרת היתה לו, ולא אינו כן לא ידעתי מקומו]:

פ"ב ב כל עיר שיש בה זרה מכל אלו וכו'. כהנא ה"ה שיטת רבינו בזה וכו' דלרבנן אין שום זרה שהסביבות מחטנות ומחריעות וכו' במשנה פ"ג דתעניות (תענית י"ח י"ט) עיר שלא ירדו עליה גשמים לא שיש בה דבר או משולח אוחה העיר מחטנה ומחריעה וסביבותיה מחטנות אבל לא מחריעות ר"ע אומר מחריעות אבל לא מחטנות וידוע דהלכה כח"ק וסובר רבינו דה"ה לשאר הצרות כולם:

פרק שני

א אלו הן הצרות של צבור שמתעניין ומתריעין עליהם. על הצרת שונאי ישראל לישראל.

ועל החרב. ועל הדבר. ועל חיה רעה. ועל הארבה. ועל החסיל. ועל השדפון. ועל הירקון. ועל המפולת. ועל החלאים. ועל המזונות. ועל המטר: **ב כל** עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה ומתריעת עד שתעבור הצרה. וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים. ובכל מקום אין צועקין ולא מתריעין בשבת כמו שאמרנו. חוץ מצרת המזונות שצועקין עליה אפילו בשבת. אבל אין מתריעין עליה בחצוצרות בשבת: **ג על** הצרת שונאי ישראל לישראל כיצד. עכו"ם שבאו לערוך מלחמה עם ישראל או ליטול מהם מס או ליקח מידם ארץ או לגזור עליהם גזרה אפילו במצוה קלה הרי אלו מתעניין ומתריעין עד שירוחמו. וכל הערים שסביבותיהם מתעניין אבל אין מתריעין אלא אם כן תקעו להתקבץ לעזרתן: **ד על** החרב כיצד. אפילו חרב של שלום כגון שערכו מלחמה עכו"ם עם עכו"ם ועברו במקום ישראל אף על פי שאין ביניהם ובין ישראל מלחמה הרי זו צרה ומתעניין עליה שנאמר וחרב לא תעבור בארצכם מכלל ישראל:

א טור ס' תקעו:

לחם משנה

קוראין בברכות וקללות שצמורה כו'. קשה דפסקר בני העיר (דף ל' ל"א) אמרינן במתני' דתעניות ברכות וקללות אין מפסיקים בקללות ואמרו בגמרא (דף ל"א) מנא הני מילי ח"ר חייא בר גמא ח"ר חסי דאמר קרא מוסר ה' בני אל תחמסו ר"ל חמר לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות. ופירש"י ז"ל אל תחמסו והמפסיק בכן מראה ענינו שפסד לו לקרות וכו' משמע דיהיב טעמא למאי דאין מפסיקין בקללות ועל דא הביאו קרא דמוסר ה' בני אל תחמסו וכן משמע דר"ל חמר לפי שאין אומרים ברכה וכו' משמע שהוא טעם לאין מפסיקין אבל אין זה טעם לקריאה בברכות וקללות מעיין אחר כדכתיב רבינו ז"ל דמה טעם הוא זה אבל טעם הקריאה כדכתיב רש"י ז"ל להודיע שכל עסקי חסא בזה פורענות לעולם ויחזרו בתשובה וכיוצא בזה כתב רבינו ז"ל בפ"ג מה' חפלה וז"ל קורין ברכות וקללות כדי שישובו העם ויכנס לבבם כשישמעו אותם, ואולי דזו כוונתו במ"ש מוסר ה' בני אל תחמסו כלומר אע"פ שיבואו לך צרות ברכה אל תחמסו בתוכחת האל יתברך אלא תשוב ויקרא אוחה: ומפסירין בביצות בתוכחות. כן אמרו שם בגמרא והתמה מהרב"ש שכתב בסיומן חק"ד דמדברי רבינו ז"ל בפ"ג מה' חפלה משמע דאין מפסיקין בשום תענית לא בשחרית ולא במנחה אלא בשעשה בליל בלבד דהא בהדיא כתב כהן שמפסירין בתעניות שגורין על צרות ואע"פ דשם הזכיר הפסרה בתענית ט' בלבד ולא הזכיר בתעניות דשאר צרות ודאי דמסיק על מ"ש כהן ואולי לא אמר הרב בית יוסף ז"ל כן אלא למעוטי ג' תעניות הכתובים אבל לא תעניות שגורין על הצור דבהדיא כתב כהן מפסירין בכן:

פ"ב ב כל עיר שיש בה זרה וכו'. תימה גדול הוא. על רבינו ז"ל שגרי במתני' (דף י"ט) הזכירו הא דשדפון וירקון וארבע וחרב ותימה רעה שמתריעין עליה בנ"מ מפני שהיא מכה מהלכה ורבינו ז"ל לא כתב אלא בכולן דהסביבות דוקא מחטנות ולא מחריעות. והרב ב"י בסי' חקע"ז ובספר כסף משנה תירץ ופירש דהוא הסביבות מלח סבא דאין אפשר דדבר אינו בכלל מכות מהלכות ועוד אין אפשר דבמקומות הרחוקים מתריעין על שום מכה דא"כ היינו צריכים להחטנות לעולם שהרי אין זמן בעולם שלא יהיה בו חרב בלחוד מן המקומות. והכריחו לומר כן לשון דבכ"מ ועוד דחק ענינו בלשון מחני' במה שאמרה מפני שהיא מכה מהלכה וכתב דכל מכה היא מהלכה (וק"ק) מפני שכל מכה שבעיר אחת דרכה להיות מהלכה. ולעיקר הקושיא נ"ל דהרב המגיד ז"ל רמזה במ"ש שיטת רבינו ז"ל בזה כשיטת הרמב"ד ז"ל בפירושו דלרבנן אין שום זרה שהסביבות מחטנות ומחריעות ואפילו מכה משולחת וכו'. אבל מ"מ לריך לישב פ' זה של הרמב"ד ז"ל. וז"ל דהוא גרים במתני' כדגרים הרמב"ם ז"ל בכה מחני' דמתריעין עליהם מיד מפני שהיא מכה מהלכה ולפי זה טעם שהיא מכה מהלכה לא הוי אלא להחריע מיד כלומר שאינו כגשמים שאין מתריעים אלא על ג' חמטניות אבל לא בראשונות אלא מתריעין מיד מפני שהיא מכה מהלכה ומפירש דכ"מ שם הסביבות משום הברייתא שאמרו בגמרא על כולם אין מתריעין אלא באפרכיאל שלהם וכתב הר"ן ז"ל שכל לומר שאפילו במכה מהלכה אע"פ ששנינו מתריעין עליה בנ"מ אין מתריעין אלא באפרכיאל שלהם ופירוש סביבות הוי אפרכיאל כדכתיב ויש לאלו ח"כ לפי זה מחני' קאמרה דאלו מתריעין בסביבות שלהם כמו דבר נגשמים ויש לאלו יחרון שמחריעין מיד מפני שהיא מכה מהלכה ופ"ל להראב"ד ז"ל דזה לא איירי אלא לר"ע דאית ליה תרעה מיד בסביבות ולא עמי אבל לרבנן הוי בהפך עמי ולא תרעה ואוכרח:

דהלכתא דהא קי"ל בר' ירמיה וכו"ז מדברי רבינו ז"ל שכתב שמתני' היום ואיך קוראין ולא הזכיר בשאר כלל. אבל הסוד ז"ל בסיומן חקע"ס כתב דקורין בשחרית בקללות ובמנחה בפרסא ויחל והוא תימה דמוכח בגמרא דבשחרית אין קורין כלל גם בשני ראשונות דאית ליה דקורין שחרית ומנחה ויחל כמו שהעלה כוונתו הרב"י ז"ל בסיומן חקע"ה והדין עמו מהטעם שכתב ודברי הרמב"ם ז"ל יוכיחו שם כן בפסקין דמתניסין דברכות וקללות לא איירי אלא ב' תעניות אחרונות שכתב כן כדי להסכים מחני' עם מ"ס שכתב שם אחר שהביא דברי מ"ס וז"ל מיהו איכא למימר דמתניסין נמי איירי בשעשה בליל וב' תעניות ולא פליגי ע"כ. מ"מ קשה דכיון דכתב בסי' חקע"ה שב"ד דורשין וחוקרין מנפלא כדאיתא בגמ' ח"כ ליכא קריאת חורה בשחרית כדאמר ב' בני העיר. כל זה אינו תימה על הסוד ז"ל דרובה להלך על שיטת הגמרא דמחלק בין ז' תעניות אחרונות לאחרות דבאחרונות קורין בקללות אבל בראשונות לא דאילו לא היה הולך על שיטת הגמ' אלא שהיה כותב דבכל קורין ויחל לא הייתי תימה שהייתי אומר שהיה הולך על מנהג הגאונים כמ"ס ה"ה ז"ל ולא על שיטת הגמרא. ויותר אני תימה על הר"ן ז"ל שכתב וז"ל מדאמרין דמפליגא דיומא לפניו רבנא דיומא קורין ומפסירין משמע שלא היו קורין בבוקר ב' תעניות אלא מחני' היום. ואיך וכן הגאון רב פלגוי כתב בתעניות של שני וחמישי בלפרא קרינ בפרשתא דשבתא ובמנחה בפרשתא תעניות ע"כ. משמע לכאורה דאית ליה דבבוקר לא היו קורין אלא בפרשתא השבוע והוא הפך הנאמר בסוגיא ב' בני העיר דבבוקר לא היו קורין כלל. וז"ל לחנן למה שהוקשה בעיני ה"ה ז"ל ואינו יודע טעם לשינוי מנהג חכמים ועם זה יתברר טעם רב נערוגלי דבזמן בגמרא כיון שהיו כל כך עסוקים ורדופים במצות ולהסיר המכשלות והעצירות ראויה היה לבטל קריאת התורה בבוקר כדאמרין ב' בני העיר ולחפש בעצירות ולהסיר מכשולות אבל בדורות אלו שאין לנו רדופים כל כך במצות אין ראוי לנו לבטל קריאת התורה בבוקר בשביל כך והוא טעם נכון לרב נערוגלי שכתב הר"ן ז"ל דכיון דמן הדיון היינו קוראים בבוקר פרשתא דשבתא כדאמר ב' בני העיר אי לא דמתחפשים השתא דלית לן ה"ס הדיון לדינא דשחרית קורין פרשתא דשבתא ובערב פרשתא תעניתא אבל הכונה דס"ל דבכל התעניות אלו קורין בבוקר ובערב בחד גוונא דכיון דהם חקנו במנחה הפרשה אע"פ דבשחר לא חקנו מפני שהיו פרודים השתא דאין אלו פרודים קרינ בשחרית מחני' דקרינ במנחה וקורין ויחל. קשה טובא דב' בני העיר משמע דאי לאו מטעמא דפרודים היו קורין פרשתא השבוע דכן הקשו בר' ירמיה ל"ל הפסקה כו' וקי"ל כר"י דהא קרינ פרשיות השבוע עם ד' פרשיות וא"כ לא היה לנו לקרות אלא פרשת השבוע בבוקר ובערב ויחל וזו דב' תעניות פסק דבבוקר קורין קללות ובערב ויחל אע"פ דלא הוי בחד גוונא וכיון דכן אמאי לא קרינ בבוקר פרשתא השבוע ובערב פרשתא הקללות ולמה לי הפסקה לדין דקי"ל כר"י ונשארה לנו הקושיא בלי תירוצו על כן דברי הסוד נעלמו ממני. עוד יש לי קצת תימה על הסוד ועל רבינו ז"ל דמסוגיא ב' בני העניות משמע דהא דאמר רב הונא כנופיא מופרז לא הוי ב' תעניות ראשונות דהא אסופה זקנים דלוח הכוזב לא הוי אלא ב' תעניות אחרונות דהם אסופה במלחמה דאמר קרא קראו עזרה ואמרין בגמ' דהוי כעצרת שאסור במלחמה והא לא הוי אלא באמצעיות ואחרונות אבל לא בראשונות ואם כן מנא לכו לומר הך דדורשין וחוקרין דהי אפילו בתעניות ראשונות דבגמרא לא משמע הכי כדכתיבנא:

ה' יצאו ביום אחד או כד' ימים אין זה דבר וכו'. ברייתא היא כפ"ג דתעניות (דף כ"א) ואמרו שם בבבליהא עיר המזבחה ט"ק רגלי [כנון כפר וכו'] ויאלו
ג' מחים ב' ימים זה אחר זה הכי זה דבר וכו' עוד שם דרוקרת עיר המזבחה
ט"ק רגלי] הוה ויאלו ממנה ג' מחים ביום אחד וגזר ר"ג בר רב חסדא חעניה אר"ג
דבר ינחם כמאן כר"מ דלמך ריחא גיחוהו חייב קירב גיחוהו] לא כ"ש ע"כ. ומחלוקה
כר"מ ור"י יתאם צברק כיזר הרגל (דף כ"ד) ואמרו שם בגמרא הלכה כר"י במועד
ולא כר"מ דליה לז' דכשהעידו י' פ' פעמים אפילו ביום אחד כפי אלא כר"י דליה ליה
ג' ימים דוקא כדמשמע מקרא דלמך המול מחמול ודרשין ביה תלחא זמני דמשמע
בעתלחא יומי ולא אמרינן ריחא גיחוהו חייב קירב לא כ"ש וא"ש שפסק כאן רבינו ז"ל
דביום אחד לינו דבר משום דלא קיימא לן כר"מ וכן הטור פסק כן בא"ח סימן
הקט"ו. אבל יש לי הימאה על הטור ז"ל דכסימן קי"ד כתב בשם הר"ם מרונטובורג
דליה חומר בשמיני עזרה תהא גבור ז' פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם כנגד
ז' יום שאלוהי אלוהי ג' פעמים ביום ועכשיו אם היה מוספק אין לך לחזור ודליתא
לכ"ז כיזר הרגל דלמך גבי פור המועד ריחא גיחוהו חייב קירב לא כ"ש וכו'. והרב
רבינו פרץ דחה דליה ז' דלא דמי והר"ם ז"ל נסה לסברה הר"ם מרונטובורג משמע

פ"ק (דף י"ד) מבוארת. ובהשגות א"א אם היו נשכין ומימין אפילו נרעין ויתושין חזקין כי כולן שלוחי המקום ע"כ. ואולי אומר אם נדבריו כשהזכירו דבריהם שלוחי נחלים ועקרבים היה להם לחלק בין מימין בין אגין מימין אלא הטעם שאין מתענין הוא מפני שאדם יכול להרגל ולהשמר מהם משא"כ בחיה רעה:

י על הארבה ועל החסיל וכו'. במשנה (דף י"ט וכו') על הארבה ועל החסיל ובגמ' ארבה וחסיל אפילו לא נראה אלא כנף בכל א"י מתרעין מיד עליו:

ועל הגובאי. בגמ' (דף י"ט): דבריהם מתרעין על הגובאי בכל שהוא רש"א אומר אף על הגובא וק"ל כח"ק. ובהשגות א"א אלא חג ידוע להם כו'. ואולי אומר לדבריו למח הזכירו בפרס ארבה וחסיל וגובאי אלא ודאי הם היו יודעים מימין אלו שהן מיוחדין בהשגחה בלא תערובת שאר המינים משא"כ בשאר המינים. וכחך רבינו דינו כדון הכחוב בגמרא והבקי בהן ובשמותיהן ידע על אי זה מהן מתרעין:

יא על השדפון ועל הירקון וכו'. במשנה (דף י"ט) על השדפון ועל הירקון וכו' עוד שם מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו חכמים על שגרה כמלא חמור שדפון באשקלון ובגמ' (דף כ"ב): מפורש כמלא פי חמור ופי' תבואה שיעשה ממנה פת כמלא פי חמור וברייחא בגמ' (דף כ"ב) על השדפון ועל הירקון בכל שהוא. ונראה לי שרבינו מפרש דהאי כל שהוא יש לו שיעור והיינו כמלא פי חמור וקרי ליה כל שהוא לפי שהוא דבר מועט אבל רש"י ז"ל פירש כיון שגראה כל שהוא

מתרעין מיד ומלא חמור דמתני' הוא להשגות אי נמי מעשה שהיה כך היה ע"כ. ולשון אחרון שכתב דכך היה מעשה אבל לענין דינא אפילו בכל שהוא קשה לי דא"כ לאמי שקלו וטרו בגמ' אם הוא כמלא חמור תבואה או כמלא פי חמור פה ומאי איכפת לן מאי דהוה קוד. גם לשון ראשון קשה לי שהוא ז"ל חלק בין תענית להתערה ומשמע ההם דהנהו דאמרינן מתרעין עליהן מהענין בהתערה קאמר אלא ודאי דברי רבינו עיקר:

יב על המפולת כיצד וכו'. משנה שם (דף י"ט וכו'): על המפולת ובגמרא מבואר שאינו קרוי מפולת אלא בפולת כותלין בריאות ושאין עומדות בצד הנהר דליכא תרתי וכו"ש רבינו: וכן על הרעש וכו'. ונראה שזה בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

יג על החליים כיצד וכו'. שם (דף י"ט): דבריהם ואסכרה בזמן שיש עליה מיהה מתרעין עליה בזמן שאין עליה מיהה אין מתרעין עליה: וכן חכ"כ וכו'. בצ"ק פ' מרובה (דף פ'). מתרעין על החכך בשבת והקשו מדמתא ושאר מיני פורעניות הבאים על האכזר כגון על החכך וכו' לא היו מתרעין אלא לועקין. ותיורו ל"ק הא בלח הא ביבש. דאריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים היה לח מצפנים ויבש מצפנים שחין אצבעות ע"כ שם:

יד על המזומת כיצד וכו'. פרק המוכר את הספינה (בבבא ז"ל) ח"ל מתרעין על פרקמטיא אפילו בשבת. א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בצבל ויין ושמן בא"י יוסף והוא דול וקס עשרה בשותא:

על

לחם משנה

יא על השדפון ועל הירקון כו'. פירוש תבואה שיעשה ממנה כמלא פי חמור ואמר בגמ' בצ"ג דתעניות (דף כ"ב): ועדיין תבני לך ככסויא דחמורא או דילמא כי דרס דריפחא דהדר לה לפומא דחמורא סיקו, ע"כ. ורבינו ז"ל לא פסק ככענין זו כלל ולא ביאר דעתו ולא ידעתי למה:

יב על החליים כיצד וכו'. הרב בית יוסף ז"ל בסיומן הקצ"ו תמה דלמה לא חלקו כלן בין מחו ג' בג' ימים למחו ביום אחד או בארבעה כמו שחלקו בדבר וחיצו דשאי דבר שהוא שינוי אויר ממים בלי שהיה זמן וכל שאינו באותו ענין וכו' אינו אלא אקראי בעלמא. וקשה קצת בעיני דלדעתו יהא חמור מיתא אסכרה ממים דבר ובמיתא אסכרה אפילו שימושו שניט ביום אחד בני ובדבר בעיני שלשה בשלשה ימים. לכך נ"ל דרבינו ז"ל חיצו קושיא זאת בלשון שכתב הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה מאותה מדינה כלומר שדבר אע"פ שלא ירד הדבר באנשים הרבה אלא שהוא ג' אנשים לבד ומח כל אחד ביומו בני אכל הכא אינו כן אלא שירד החולי ברוב העיר כמו חכ"כ שכתב שפסע ברוב האכזר גם חולי זה ודאי שהוא כמורו שכן כתב שירד לאנשים הרבה דמשמע רוב האכזר ואפילו חמור לאנשים הרבה לא משמע רוב האכזר מ"מ הרי ירד לכמה אנשים ואע"פ שלא מחו אלא שנים מהם ודאי דהיא מכה משולחת כיון דהיא באה על אנשים הרבה אע"פ שרבים ניזולים כיון שראינו שנים מהם מהם מתענין ומתרעין ולפי זה כ"ש בדבר שאם ראוי שהוא כמורו בדבר בעיר אנשים הרבה אע"פ שלא מחו אלא ב' מהם ביום אחד מתענין דלא גרע מאסכרה דכיון דפסע ברוב האכזר מתענין דהא באסכרה דבעיר רוב האכזר נפקא ליה לרבינו ז"ל מברייחא דפ"ק דתעניות (דף י"ד) והוא בפרק מרובה (דף כ"ב) דקאמרת ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות לבא על האכזר ומשמע שגאה על רוב האכזר א"כ ה"ה וכל שכן בדבר דלא גרע משאר פורעניות והרבותא דליכא בדבר הוא דאע"פ שלא נחפשה המכה ברוב האכזר אלא הוכה אחד בכל יום ומחו שלשה בשלשה ימים ולא הוכו בעיר אנשים הרבה ולא אחרים לבד מהם דהוה ס"ד דמקרה הוא קמ"ל כיון דהוא דבר חיישינן ומתענין ובאסכרה בזה האופן אולי דאין מתענין דאם מחו שלשה בשלשה ימים כל אחד ביומו ואחרים לא חלו מחולי ההוא אין מתענין. כ"ל לישב קושיא זאת: וכן חכ"כ למה הרי הוא כשהין פורה וכו'. בצ"ג מרובה (שם דף פ'): אמרו מתרעין על החיטך בשבת והך התערה בפה היא בדשופרות ליכא התערה בשבת. ותימה על רבינו ז"ל דאין לא הזכיר דעקב גבי חיטך בשבת כמו גבי מזומת כיון דבהדיא אמרו כן בצ"ג מרובה בשמין לח כדפי' רבינו ז"ל וקשה עוד מזה דבראש הפרק לעיל כתב וכו"מ אין זועקים ולא מתרעין בשבת כמו שאמרנו חוץ מאלה המזומת שזועקים עליהם ואפילו בשבת משמע

במה רעה. ואולי אומר שאם מטעם זה איכפת מהתערה שיותר קשה הוא להשמר מהרמשים מלהשמר מהיה רעה. ולענין מ"ש הראב"ד ז"ל שאם היו נושכים וממיתים פשיטא שמתענין עליהם וכדברי הראב"ד שאין אדם יכול להשמר מהם שהרי עשויים לבוא ולנשוך את האדם שלא מדעתו וברייחא בשאינם ממתים אלא מזיקין והכי דייק לשון רבינו ששולחו וזיקין:

יג וכן חיטך לח וכו'. ואם פסע ברוב האכזר וכו'. נראה מדברי רבינו דרובא דוקא בעינן ונראה ש"כ משום דקחני כברייתא תענית

מתענין ומתרעין עליהן. ועל הגובאי בכל שהוא. ***אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתרעין אלא זועקין בלבד: יא על השדפון ועל הירקון משיתחיל בתבואה.** ואפילו לא התחיל אלא ממקום קטן כמלוא פי חמור גזרין עליו תענית ומתרעין: **יב על המפולת כיצד.** הרי שרבתה בעיר מפולת כתלים בריאים שאין עומדים בצד הנהר הרי זו צרה ומתענין ומתרעין עליה. וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין מתענין ומתרעין עליהן: **יג על החליים כיצד.** הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה באותה העיר. כגון אסכרה או חרחור וכיוצא בהן והיו מתים באותו החולי הרי זו צרת צבור וגזרין לה תענית ומתרעין. וכן חיטך לח הרי הוא כשהין פורה. ואם פשט ברוב הצבור מתענין ומתרעין עליו. אבל חכ"כ יבש צועקים עליו בלבד: **יד על המזומת כיצד.** הרי שהחולו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהן. כגון כלי פשתן. בבבל ויין ושמן בארץ ישראל. ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה

א טור כ' הקצו:

מתרעין מיד ומלא חמור דמתני' הוא להשגות אי נמי מעשה שהיה כך היה ע"כ. ולשון אחרון שכתב דכך היה מעשה אבל לענין דינא אפילו בכל שהוא קשה לי דא"כ לאמי שקלו וטרו בגמ' אם הוא כמלא חמור תבואה או כמלא פי חמור פה ומאי איכפת לן מאי דהוה קוד. גם לשון ראשון קשה לי שהוא ז"ל חלק בין תענית להתערה ומשמע ההם דהנהו דאמרינן מתרעין עליהן מהענין בהתערה קאמר אלא ודאי דברי רבינו עיקר:

יב על המפולת כיצד וכו'. משנה שם (דף י"ט וכו'): על המפולת ובגמרא מבואר שאינו קרוי מפולת אלא בפולת כותלין בריאות ושאין עומדות בצד הנהר דליכא תרתי וכו"ש רבינו: וכן על הרעש וכו'. ונראה שזה בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

יג על החליים כיצד וכו'. שם (דף י"ט): דבריהם ואסכרה בזמן שיש עליה מיהה מתרעין עליה בזמן שאין עליה מיהה אין מתרעין עליה: וכן חכ"כ וכו'. בצ"ק פ' מרובה (דף פ'). מתרעין על החכך בשבת והקשו מדמתא ושאר מיני פורעניות הבאים על האכזר כגון על החכך וכו' לא היו מתרעין אלא לועקין. ותיורו ל"ק הא בלח הא ביבש. דאריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים היה לח מצפנים ויבש מצפנים שחין אצבעות ע"כ שם:

יד על המזומת כיצד וכו'. פרק המוכר את הספינה (בבבא ז"ל) ח"ל מתרעין על פרקמטיא אפילו בשבת. א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בצבל ויין ושמן בא"י יוסף והוא דול וקס עשרה בשותא:

יב על המפולת כיצד וכו'. משנה שם (דף י"ט וכו'): על המפולת ובגמרא מבואר שאינו קרוי מפולת אלא בפולת כותלין בריאות ושאין עומדות בצד הנהר דליכא תרתי וכו"ש רבינו: וכן על הרעש וכו'. ונראה שזה בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

יג על החליים כיצד וכו'. שם (דף י"ט): דבריהם ואסכרה בזמן שיש עליה מיהה מתרעין עליה בזמן שאין עליה מיהה אין מתרעין עליה: וכן חכ"כ וכו'. בצ"ק פ' מרובה (דף פ'). מתרעין על החכך בשבת והקשו מדמתא ושאר מיני פורעניות הבאים על האכזר כגון על החכך וכו' לא היו מתרעין אלא לועקין. ותיורו ל"ק הא בלח הא ביבש. דאריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים היה לח מצפנים ויבש מצפנים שחין אצבעות ע"כ שם:

יד על המזומת כיצד וכו'. פרק המוכר את הספינה (בבבא ז"ל) ח"ל מתרעין על פרקמטיא אפילו בשבת. א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בצבל ויין ושמן בא"י יוסף והוא דול וקס עשרה בשותא:

יב על המפולת כיצד וכו'. משנה שם (דף י"ט וכו'): על המפולת ובגמרא מבואר שאינו קרוי מפולת אלא בפולת כותלין בריאות ושאין עומדות בצד הנהר דליכא תרתי וכו"ש רבינו: וכן על הרעש וכו'. ונראה שזה בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

יג על החליים כיצד וכו'. שם (דף י"ט): דבריהם ואסכרה בזמן שיש עליה מיהה מתרעין עליה בזמן שאין עליה מיהה אין מתרעין עליה: וכן חכ"כ וכו'. בצ"ק פ' מרובה (דף פ'). מתרעין על החכך בשבת והקשו מדמתא ושאר מיני פורעניות הבאים על האכזר כגון על החכך וכו' לא היו מתרעין אלא לועקין. ותיורו ל"ק הא בלח הא ביבש. דאריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים היה לח מצפנים ויבש מצפנים שחין אצבעות ע"כ שם:

יד על המזומת כיצד וכו'. פרק המוכר את הספינה (בבבא ז"ל) ח"ל מתרעין על פרקמטיא אפילו בשבת. א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בצבל ויין ושמן בא"י יוסף והוא דול וקס עשרה בשותא:

הנהגות מיימוניות

° [כתב חמור שם ז"ל ונראה דנחשים ועקרבים מתענין עליהם ע"כ]:

מן על המטר כ"ד וכו'. פ' סדר תעניות וכו' (תענית י"ט וכו'): במשנה מבואר שאין מתעניין על רוב גשמים ובגמרא אמר רב בגולה מתעניין עליהם מיד ותניא נמי הכי והזכירו שם הטעם כדי שלא יבאו צמחים קבירים וכו"ל רבינו:

מן תבואה שזמנה וכו'. משנה ראש פ' סדר תעניות האלו האמור (דף י"ח י"ט) ופירושה בגמרא שאם ירדו גשמים וזמנה הזרעים וחזרו ושנו מתעניין עליהן מיד ח"ל נחמן דוקא שניי אכל יבשו לא פשיטא שני חק ותירלו לא זריכה דלקון מהו דמיא חקתא מלתא היא קמ"ל לאו מלתא היא ע"כ. ופירושה לדעת רבינו דיבשו שוב אין פירוש אחר לרש"י ז"ל וזה עיקר:

בס' תקנה ואחרית ואפילו עמדו בקנה שלהם ויבשו והיינו לקון שהזכירו בגמרא ולזה הזכיר רבינו יבשו בס' וכן פ' הראב"ד ז"ל ויש בזה פירוש אחר לרש"י ז"ל וזה עיקר:

וכן אם הגיע זמן הפסח וכו'. משנה (דף י"ח): ירדו לגמחים ולא לאילן מתעניין ובגמ' (דף י"ט): מתעניין על האילנות בפרס הפסח ועל צורות שיחין ומערות בפרס החג ואם אין להם מים מתעניין עליהם מיד ואי זהו מיד שלהן ב' וכו' וב' וב' כ"ד רבינו פרק ראשון שכל תעניות הצבור הם בזה הסדר שני וחמישי ושני:

יח פסקו הגשמים בין גשם וכו'. במשנה (דף י"ח): וכשפסקו הגשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתעניין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצורה ופירושה בגמרא (דף י"ט) מכת המביאה לידי בצורה. ופירוש רבינו שאין זה אלא בימות הגשמים ודבר פשוט:

פ"ג א הרי שלא ירדו גשמים כל עיקר בגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו יחידים מתעניין אולכין ושוחין משחשכה ומותרין במלאכה ברחיצה בסיכה בנשילת הסנדל בהשמיש המטה ובגמרא מן יחידים רבין ח"ל הונא יחידים מתעניין שלש תעניות שני וחמישי ושני ופירשו שם דדוקא כסדר הזה. עוד שם ומסבירין ב"ר. ורבינו לא הזכיר זה ולא מה שאמרו אולכין ושוחין משחשכה לפי שאלו הן תעניות יחיד לזכרים אלו וכבר נבאר דיוקן אלו פרק ראשון. עוד בגמרא (דף י"ט) ת"ר לא יאמר אדם תלמיד אני אין אני ראוי לכך אלא כל התלמידים ראויין לכך:

ב הגיע ר"ח כסליו וכו'. ואנשי משמר וכו'. משנה פרק שני (דף ס"ו): גבי אנשי משמר וכו"ל תעניות הראשונות לא היו מתעניין פ' אנשי משמר הכהנים שהיה משמרן באותה שבת:

עברו

לחם משנה

הוא שמתעניין שהזכיר בהן עם התענית הוא. אלא מאי אית לך למימר דכיון דרבינו ז"ל הזכיר בריש הפרק דעל כל אלו הצורות מתעניין מפרש להו השתא לא אינטיק ליה לחזור ולומר מתעניין דכיון דכחז תענית לחוד ממילא משמע נמי התענית דלדלעיל סמך, ח"כ גם אלו נאמר בהן דכיון דכבר הזכיר לעיל דממטר מתעניין והשתא מפרש לחוקק דממטר ח"כ כיון דכבר הזכיר התענית ממילא משמע דהך תענית דאמר כאן הו' בהתענית אכל מ"מ ק"ק דבשאר החלוקות דשפון וירקון וחרבה ומפולח ואידך לא עשה רבינו ז"ל כך אלא הזכיר תענית והתענית בהן ולא סמך אמאי דהזכיר לעיל בראש הפרק דלוחה העיר מתענית ומתענית כמו שסמך גבי חרב ומטר וראוי לשים לב על זה ולא ידעתי למה אם לא נאמר שאינו סומך על מ"ש לעיל דכחז הרב"י ז"ל והרמב"ם שצאלו תמה לפרשה אכל מ"מ דעת רבינו ז"ל נראה בעיני דבכל הני איכא התענית ועדיין ג"ע. ומ"מ ז"ל דאיתו מפרש רבינו ז"ל כפירש"י דהא צמחים ששנו מתעניין עליהן מיד דמפרש נותין להם חומר ז' אחרונות אלא דוקא בזה דהתענית מדמיק להו ל' אחרונות דהני חלוקות שהזכיר כאן רבינו ז"ל עד סוף הפרק הם פירוש דעל המטר ובמטר דוקא כחז לעיל בריש הפרק דמתעניין דהיינו התענית דוקא. ומה שלא הזכיר דין ירד לאילן ולא לצמחים או לזה ולזה ולא לצורות דהם חלוקות המזכרות במשנה משום דאין צורך דהרי הזכיר בדבריו שמתעניין בכל עת האורך בין לצמחים בין לאילנות בין לפירות:

פ"ג א אם הגיע י"ז במרחשון וכו'. בפ"ק דתעניות (דף י"ט) ח"ל לא כל הרואה לעשות עמלו יחיד עושה [וההלכות עושים עמלם] דברי ר"מ ר' יוסי אומר עושה וזכור לעוב וכו' כך גירסת הרי"ף ז"ל. ולפ"י אליבא דר"י כל אדם אפילו אינו ח"ל יכול להחזיק עמלו ח"ל לך. ומפני כן כחז הרב הב"י בס' הקט"ה דאין גירסת הטור ז"ל כן דל"כ הו' לו לפסוק ברי' ולמה כתב דשאר העם אינן יכולין להחזיק עמלן תלמידים לך כיון דהלכה ברי' לגבי דר"מ וכתב שגירסתו בגירסת רש"י ז"ל וגרסין בלשון שני דה"ק לא כל אדם יכול לעשות עמלו יחיד וכן לא לעשות עמלו תלמיד ופליג ר"י ארישא וקאמר דיכול לעשות עמלו יחיד וקשה על זה דפשיטא דברייתא משמע ח"ל דר"י אפילו אשאר העם קאמר דיכול לעשות עמלו יחיד דר"מ בשאר העם קאמר דאיתו יכול לעשות עמלו לא יחיד ולא תלמיד ועל דא קאמר ר"י דיכול לעשות יחיד ודוחק לומר דר' יוסי תלמיד דוקא קאי כדכתב שם הרב"י דר"מ בכל אדם הם ועלייהו קאי מילתיה דר"י דיומר נכון בעיני לומר דגרים בגירסת הרי"ף ז"ל. ומ"מ פסק ברי' משום דהשתא דברייתא כוונתה דאמר אלא כל התלמידים יחידים משמע אכל לא שאר העם וכן דברי רבינו הם כדברי הטור ולפ"י אחי שפיר דאילו בשנייה הרי"ף רביה וגם הראב"ם ז"ל נראה דגרים בגירסת הרי"ף ז"ל בפסקיו ואילו הטור לפי זה בשנייה אביו הראב"ם ז"ל. ולכא הו' ה"ס ז"ל הברייתא לרמז דטעם רבינו ז"ל זהו למשום הכי פסק ברי' כדכתיבנא:

ב ומותרין בהן לאכול ולשתות בלילה וכו'. אמריק בגמ' דברייתא (דף י"ט) עד מתי אולכין ושוחין עד שיעלה ע"ה. וכבר נבאר רבינו ז"ל בפרק ראשון שכתב

משמע דליכא שום דבר אחר שזועקים והא ליהא דהא איכא חיובך כדכתיבנא. וגם שם קשה דהא איכא עיר שהקיפוה ויחיד הנרדף שזועקים בשבת כמ"ש בריש פ' ראשון, והטור ז"ל בסיומן הקט"ו כיון בלשוננו יפה שכתב אכל על כל האחרים אין מתעניין כו' חוץ מעיר שהקיפוה עכו"ם או נהר וספינה המיטרפת וכו' אכל על רבינו ז"ל קשה. מיהו בזה י"ל דלא חש רבינו ז"ל לחזור ולהוסיף מן הכלל דכ"מ דפ"ב דסמך על מ"ש בפ"א אכל הא דחיובך קשה כונא דלא הזכיר וכו':

מן שהבתים נופלים ונמלאו צמחים קבירים. ה"ה דאיכא טעמא שמשקטין את הקרקע ואינה מוליאה פירות כדאמרו שם בגמרא דברייתא בעהם לא שבורה ולא צמחה שכל זמן שהגשמים מרובים וכו' ונודאי שכל זה מהפליין דכחז הר"ש בר נחמיה כחזו הרב בית יוסף ז"ל בס' הקט"ו אלא שגמ' איכא הטעם יותר גדול וכן דקדק הטור ז"ל בלשוננו שכתב אכל ארץ מלאה שרוב הגשמים קשים לה ולא עוד אלא שמתעניין וכו' משמע דאיכא טעמא אחריתא דמשקטין אלא שזה הוא טעם יותר גדול שצחיקו קבירים:

מן והתחילו צמחים ליבש הרי אלו מתענים וכו'. פ"ג במשנה (דף י"ח): שניי אכל צמחים ששנו מתעניין עליהן מיד וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתעניין עליהן מפני שהיא מכת בצורה ירדו לצמחים אכל לא ירדו לאילן לאילן ולא לצמחים לזה ולזה אכל לא לצורות שיחין ומערות מתעניין עליהן מיד ע"כ. והרב ב"ר בסיומן הקט"ה כחז דהך התענית דזרעים ששנו הו' בזה מדכחז מתעניין וזועקין ולא כחז מתעניין ולדבריו בכל אינך דמתני' דפסקו גשמים בין גשם לגשם וירדו לצמחים אכל לא לאילן דבמשנה הזכירו מתעניין וכן דברייתא הזכירו התענית מתעניין על האילנות בפרס הפסח ורבינו ז"ל לא כתב התענית בכל הני אלא תענית ז"ל ג"כ דה"ל לרבינו ז"ל דכל הני התעניות דמתני' הו' בזה. ולי קשה דבכ"מ דמזכיר התענית מפרש רבינו ז"ל בשופר וזלח כשהזכיר התענית בשבת משום דא"ל התענית בשופרות בשבת אכל כל אינך הו' בשופר דשפון וירקון וחרבה וחסיל וכל הני שהזכיר המשנה זאת ואמרו עליהן מתעניין מפרש רבינו ז"ל בשופר ומ"ש דבנה מפרש בזה ועוד דברייתא אמרו מתעניין על האילנות בפרס הפסח וכו' ואמרו שם והשכרה בזמן שיש בה מיתה מתעניין. ועוד אמר מתעניין על הגובאי וכו' והך דלשכרה וגובאי מפרש רבינו ז"ל התענית בשופר. והך דמתעניין על האילנות הו' בזה וכולהו בחדא ברייתא ובחד לישנא מתנו. לכן בעיני ק"ק. ועוד נא"ל להרב"י ז"ל אם האמת כן הוא דכשרבינו ז"ל הזכיר בפרק זה מתעניין הו' תענית דוקא ולא התענית גבי חרב דכתב לעיל על החרב כ"ד אפילו חרב של שלום כגון שערבו מלחמה עכו"ם עם עכו"ם וכו' הרי זו צרה ומתענים עליה ולא הזכיר שם התענית וכן גבי מטר שכתב על המטר כ"ד הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצאו להם הרי אלו מהפליין עליהן וכו' שלא הזכיר שם התענית ה"ל דהו' תענית בלא התענית וכו' אין ה"ל זה ח"ל דלעיל בראש הפרק אחר שהזכיר צרות של חרב ושל מטר כחז על עיר שיש בה צרה מכל אלו אותה העיר מתענית ומתענית עד שיעבור הצרה והדר מפרש חרב ומטר וכיון דפריש למאי דאמר לעיל ודאי